

ASPECTE GENERALE ALE DEZVOLTĂRII ISTORICE A CONCEPTULUI DE VINOVĂȚIE ÎN RUSIA

Viorica URSU,

lector superior, Universitatea Tehnică din Moldova;
doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

SUMMARY

The concept of guilt in Russia was developed under the influence of Western European medieval law, roman law, rules the Christian religion, which, in turn, were influenced by Jewish law. Initially the guilt was understood as an illegal act, but with the development of legal science and practice of regulation came the realization that guilt related to the subjective side elements of the felony. The Russian lawyers began to investigate in their works of guilt the psychological content, volitional and intellectually moments.

Keywords: guilt, intent, fault, negligence, tort, crime, liability

REZUMAT

Conceptul de vinovăție în Rusia s-a dezvoltat sub influența dreptului medieval al Europei Occidentale, dreptului roman, normelor religiei creștine, care, la rândul lor, au fost influențate de dreptul iudaic. Inițial, vinovăția era înțeleasă ca un act ilegal, dar odată cu dezvoltarea științei juridice și practicii de legiferare a venit conștientizarea faptului că vinovăția ține de elementele laturii subiective a infracțiunii. Juriștii ruși emeriți au început să cerceteze în operele lor conținutul psihologic al vinovăției, elementele ei volitiv și intelectual.

Cuvinte-cheie: vinovăție, intenție, culpă, neglijență, faptă ilicită, infracțiune, răspundere

Introducere. În literatura juridică mondială contemporană există un număr mare de abordări diverse ale conceptului de *vinovăție*. Printre acestea putem evidenția trei concepte teoretice de bază ale vinovăției:

1. Starea periculoasă a persoanei (aici vinovăția este înlocuită cu starea periculoasă a persoanei și fapta ilicită comisă de ea este un fel de manifestare a simptomului de stare periculoasă a persoanei).

2. Înțelegerea estimativă a vinovăției (sub acest aspect vinovăția este considerată ca un concept generic de intenție și neglijență și motiv de răspundere; ca motiv de răspundere vinovăția constă în reproșul expus de instanță în legătură cu comportamentul acuzatului, în aprecierea negativă dată de instanța de judecată comportamentului individului ca fiind contrar prescripțiilor legale).

3. Conceptul psihologic al vinovăției (în acest sens vinovăția reprezintă atitudinea mentală a persoanei față de fapta sa și consecințele ei, exprimată în formă de in-

tenție sau neglijență) [24, p. 5-42; 34, p. 331-332].

Aceste teorii au avut și au un anumit impact asupra doctrinei vinovăției în literatura juridică a Rusiei. Concepția modernă a vinovăției în literatura rusească de drept penal și în legislație a parcurs un drum lung și destul de complicat.

Materiale și metode aplicate. La expunerea lucrării au fost folosite metodele istorică, logică și analogia juridică. Metoda istorică a permis relevarea cauzelor și împrejurărilor determinante și favorizante în apariția și dezvoltarea acestei instituții, cu diferențe specifice timpului și locului, cercetarea evoluției în timp a vinovăției în diferite etape de dezvoltare ale Rusiei. Metoda logică a fost utilizată la analiza opiniilor diferitor doctrinari ruși, precum și la analiza legislației existente în diverse perioade ale timpului. Dat fiind faptul că în Antichitate formele vinovăției nu erau delimitate corect, la elaborarea articolului a fost folosită și metoda analogiei juridice.

Rezultate obținute și discuții. Unul dintre primele monumente ale

dova – mediator între organele puterii de stat. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 6.

17. Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea 1115/2000 de revizuire a Constituției (modul de alege a Președintelui), nr. 7 din 4 martie 2016.

18. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Vol. I, ediția a III-a. București: All Beck, 2001, 624 p.

19. Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317-XIII din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 8 din 07.02.1995.

20. Monchablon A. Cartea cetățeanului. București: Humanitas, 1991.

21. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. București: Editura ACTAMI, 1997.

22. Muraru I., Tănăsescu E.S. Drept constituțional și instituții politice. Ed. a X-a. București: Lumina Lex, 2002.

23. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006, 518 p.

24. Orlov M., Belecciu Șt. Drept administrativ (pentru uzul studenților). Chișinău: S.n., 2005, 270 p.

25. Osoianu I. Prioritățile reformei administrației publice în perspectiva elaborării Strategiei de integrare europeană și a Planului de acțiuni Republica Moldova – UE. Institutul de Politici Publice. Chișinău, 2004.

26. Platon M. Administrația publică. Curs universitar. Chișinău: Universul, 2007, 928 p.

27. Popa V. Drept public. Chișinău: ULIM, 1998.

28. Scurtă descriere a sistemului american de guvernământ. United States Information Agency, 1990, 124 p.

29. Slipenski B. Șeful statului în calitate de garant al Constituției. În: Legea și Viața, 2006, nr. 3.

30. Slipenski B. Șeful statului în structura puterii executive. În: Legea și Viața, 2006, nr. 4.

31. Slipenski B., Rusu I., Costachi Gh. Șeful statului în calitate de garant al Constituției. În: „Probleme actuale ale științelor socioumane în condițiile integrării europene”. Materiale ale Conferinței teoretico-științifice internaționale (28 ianuarie 2006). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2006.

32. Smochină A. Instituția prezidențială în Republica Moldova: probleme, aspecte contradictorii. În: Revista Națională de Drept, 2003, nr. 10.

33. I. Creangă, V. Popa. Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele. Chișinău: TISH (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2005.

34. Tofan D. A. Drept administrativ. Vol. I. București: All Beck, 2003.

35. Vida I. Puterea executivă și administrația publică. București: Monitorul Oficial, 1994, 288 p.

36. Manda C. Drept administrativ. Tratat elementar. București: Editura Lumina Lex, 2001, 512 p.

37. Vrabie G. Organizarea politico-etatică a României. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II, ediția a II-a, revăzută și reînțregită. Iași: Editura „Cugetarea”, 1999.

38. Grecescu I.C. Instituția prezidențială. București: Roseti, 2003, 168 p.

legislației rusești a fost *Adevărul rus* (*Русская правда*), creat în secolele XI-XII (în această perioadă, Rusia era considerată una dintre cele mai dezvoltate țări din Europa, care inițial s-a format ca un stat feudal). Din păcate, textul original al *Adevărului rus* nu s-a păstrat. Cu toate acestea, există peste o sută de transcrieri diferite ale acestuia, pe care S. Iușkov, cel mai mare cercetător al acestui monument, le-a grupat cronologic în șase ediții [30, p. 19]. Cele mai cunoscute sînt două: prescurtată și extinsă. În ele, conceptul de vinovăție și formele lui lipsesc, deși sînt descrise infracțiunile intenționate. Astfel, articolul 19 prevede că „аже убьют огнищанина в обиду, то платити”, sau la articolul 20: „А иж(е) убьют огнищанина в разбой” [30, p. 21]. În aceste articole sînt descrise crimele cu premeditare pentru supărarea, insulta provocată. Faptele erau delimitate în funcție de prezența sau absența în ele a rea-voinței infractorului [41, p. 484]. Actul era considerat criminal atunci cînd împreună cu alte semne era depistat și aspectul interior al infracțiunii, adică manifestarea de rea-voință a persoanei îndreptată spre realizarea scopului criminal [36, p. 348].

Aprecierea juridică a acțiunilor în ceea ce privește prezența sau absența în ele a voinței infractorului s-a schimbat în timp.

În *Adevărul rus*, în opinia cercetătorilor, delimitarea faptelor se făcea în mare parte în funcție de caracteristicile externe: locul comiterii crimei. Există o distincție între crima intenționată și cea neglijentă: în timpul jafului are loc o crimă cu premeditare, iar la ospăț – una neglijentă. Dar în timpul jafului ar putea avea loc și o crimă neglijentă și la ospăț – una intenționată. *Adevărul rus* nu lua în considerare astfel de nuanțe [36, p. 350].

A. Bogdanovski [14, p. 116] a scris că, judecînd după textul *Adevărului lui Iaroslav*¹, legislatorul din Rusia străveche puțin probabil să fi avut idee despre diferențele în acțiunile omului. Această afirmație se bazează pe faptul că, recunoscînd

dreptul la răzbunare privată, părții ofensate i se acorda dreptul de a cîntări gravitatea insultei și de a judeca despre caracterul și calitățile adversarului său. Omul din acele vremuri, acționînd sub influența sentimentelor, nu putea și nu ar fi dorit să facă distincția dintre obiectivele și intențiile care au ghidat cealaltă parte. Pentru el nu avea importanță în ce mod i-au fost cauzate prejudiciile – intenționat, accidental sau din neatenție [11, p. 45].

Astfel, în *Adevărul rus* nu a fost prevăzută aprecierea interioară, individuală de către persoană a faptei comise de ea și infracțiunile nu erau delimitate în intenționate și din imprudență. Drept criteriu de delimitare a infracțiunilor serveau circumstanțele obiective [11, p. 45]. La articolul 6 din această publicație se mai vorbește și se califică în mod corespunzător „omorul în timpul unui chef sau ospăț”, iar în articolul 7 se vorbea despre „omorul în timpul certei fără niciun motiv esențial”. Așadar, în primul caz se are în vedere și se explică situația unui omor neintenționat, chiar dacă acesta se comite într-un mod deschis, adică la un chef într-o stare de beție. Pe cînd în al doilea caz, comis în cadrul unei certe, se considera un omor intenționat [19, p. 150]. Cu toate că în realitate, în opinia noastră, se poate întîmpla și viceversa. Totuși este de menționat că, la acea perioadă, printre circumstanțele atenuante se atribuia și starea de beție, iar la cele agravante se mai atribuia și intenția de profit [1, p. 30].

Adevărul rus reflectă legile generale de dezvoltare ale dreptului european din acele timpuri. Din secolul XIII, în pofida unor motive istorice bine cunoscute, în Rusia aproape pentru trei secole a fost suspendată activitatea legislativă normală a statului.

În timpul formării statului centralizat în Rusia, o mare importanță pentru formarea legislației au avut-o *Adunările de zemstvă* (*Земские соборы*), care se întruneau periodic pentru a soluționa cele mai importante treburi de stat. Aici erau discutate cele mai importante acte legislative, cum ar fi *Codul adunării* (*Соборное уложение*) din anul

1649 [11, p. 47]. Acesta din urmă este o descriere a acțiunilor declarate criminale, precum și a pedepselor care trebuie să le suporte persoana pentru comiterea unei infracțiuni. În *Codul adunării* a apărut tendința de a schimba modul de abordare a interpretării vinovăției ca latură obiectivă a actului ilegal, care era proprie pentru *Adevărul rus* [11, p. 47].

În *Codul adunării*, conceptul de „intenționat” era dotat cu sensul obișnuit, de zi cu zi, în textul actului nu este dezvăluit conținutul lui. De regulă, după menționarea încălcării concrete este indicată măsura responsabilității purtate de persoana vinovată. De exemplu, articolul 198 prevedea că dacă va veni cineva în curtea cuiva cu intenție violentă, de hoție, cu hoarda și va ucide pe stăpîn sau pe soția lui, sau copiii sau pe alt om, și aceasta se va afla, atunci cel care a ucis să fie pedepsit cu moarte („А будет кто приедет к кому-нибудь на двор насильством, скопом и заговором, умысля воровски, и учинит над тем, к кому он придет или над женою, или над детьми, или над людьми смертное убойство, а сыщется про то допряма, и того, кто такое смертное убийство учинит, самого казнити смертию же”) [30, p. 171]. Mai există și unele dispoziții prin care se apreciază sau se constată dacă voința infractorului a fost una gravă sau nu. Unele situații la comiterea unor infracțiuni, cum ar fi cele corelate cu aspectele psihice ale individului sau, mai bine zis, fiind unele legate de persoana infractorului sau de vinovăția acestuia. Drept exemplu ne-ar putea servi unele circumstanțe atenuante ale faptei penale comise „din necesitate”, sau „din cauza minții simple sau proaste” etc. [1, p. 31].

De asemenea, este de menționat că mai existau și unele prevederi referitoare la infracțiunile săvîrșite din întîmplare sau din „păcat”. Astfel, ca o sinteză se poate aprecia că, referitor la conceptul vinovăției penale din cadrul laturii subiective a infracțiunii, sînt deja cunoscute diferite forme ale ei, cum ar fi *intenția și imprudența*. Mai existau, după cum s-a arătat, și unele începuturi ale dimensiunii subiective, cum ar

¹ „Adevărul lui Iaroslav” este o parte componentă a „Adevărului rus”

fi, de exemplu, *întîmplarea*. Deși se delimitau între ele, modalitățile de comitere a infracțiunii, diferite aspecte și dimensiuni subiective ale faptei – acestea toate nu influențau asupra calificării sau asupra limitelor de pedeapsă [1, p. 31]. La acea etapă istorică mai predomina încă principiul „răspunderii penale obiective”, adică se judeca nu după motiv, ci după rezultat [1, p. 31]. Referitor la stadiile sau etapele săvîrșirii infracțiunii din acele timpuri, menționăm că pentru simpla intenție de comitere a infracțiunii, singură prin sine persona nu putea fi trasă la răspundere penală [19, p. 150-187]. În pofida acestui fapt, se pedepseau infractorii care au manifestat doar o simplă intenție de a-l omorî pe țar sau pe stăpîn, sau neapărarea stăpînitorilor în caz de nevoie [2, p. 205].

Unul dintre cele mai importante documente juridice din perioada absolutismului este *Articolul militar (Артыкул Воинский)*, care a intrat în vigoare în anul 1715.² În *Articolul militar* pentru prima dată în istoria dreptului rus a fost făcută încercarea de a evidenția semnele de intenție, de a umple acest termen cu conținut juridic: „dacă cineva cu voință și intenționat fără necesitate și fără frică va ucide pe altcineva” (“Кто кого волею и нарочно без нужды, и без смертного страха умертвит”) (§ 154). Cuvîntul “нарочно” în limba rusă are sensul de „făcut cu intenție, aranjat pentru un anumit scop” [13, p. 462]. “Воля” se interpreta ca „dorința omului de a realiza ceva; omul voiește” [13, p. 238-239]. Indicația că această acțiune se face “fără necesitate” ar putea fi interpretată ambiguu: pe de o parte, că omorul era comis fără necesitate, iar pe de altă parte – fără constrîngere, din propria voință. În comentariile la articolul citat se subliniază nece-

sitatea dovedirii prezenței la subiect a dorinței de a provoca moartea. Era menționat că, chiar și în cazul în care, deși victima a murit, nu există nici o dovadă de intenție a subiectului de a provoca moartea, el trebuie să suporte pedeapsa nu pentru omor intenționat, ci pentru altă infracțiune [11, p. 49].

În *Articolul militar* nu doar că se face delimitarea crimelor premeditate de cele din imprudență, dar și se face diferențierea răspunderii în funcție de vinovăția personală. Astfel, § 158 prevede că răspunderea pentru provocarea decesului prin imprudență era stabilită în funcție de caz, situația persoanei vinovate, precum și de “ce fel de vină poartă” [30, p. 295].

O etapă importantă în dezvoltarea doctrinei despre vinovăție a devenit adoptarea, în anul 1845, a *Codului cu privire la pedepsele penale și corecționale (Уложение о наказаниях уголовных и исправительных)*. Odată cu introducerea acestui document s-au intensificat cercetările științifice ale laturii subiective a infracțiunii, în special în cadrul teoriei dreptului penal [18, p. 550; 20, p. 930; 21, p. 662; 38, p. 324-380].

Codul era constituit din două părți: generală și specială. În partea generală, o atenție deosebită era acordată problemei vinovăției. De exemplu, art. 5 din Partea 1 prevede: “Răul făcut din accident, nu doar fără intenție, dar și fără orice neglijența din partea făptașului, nu este considerat vinovăție”. Din analiza dispozițiilor de mai sus pot fi derivate definițiile de intenție și imprudență. Mai mult decît atît, legislatorul face distincție între două tipuri de intenție: premeditată și spontană. Astfel, art. 4 prevede că “crimele și delicturile intenționate sînt de două nivele: 1 – în cazul în care actul ilegal a fost săvîrșit ca urmare nu a unei intenții spontane, ci a intenției premeditate; 2 – atunci cînd a fost săvîrșit, deși cu intenție, dar în mod spontan fără premeditare”. Manifestarea intenției premeditate a fost delimitată într-o etapă aparte a comiterii infracțiunii intenționate și a determinat conștințe juridice. În plus, Codul conținea un articol care descrie semnele de intenție de

a comite o crimă. (Art. 9 din Cod prevede: „Expunerea verbală sau scrisă, sau în alt mod a intenției de comitere a infracțiunii se consideră semn de premeditare. La astfel de semne se atribuie amenințările, laudele și propunerile de a face ceva rău” – “Изъявление на словах, или письменно, или же иным каким-либо действием намерения учинить преступление почитается признаком умысла. К числу таких признаков принадлежат угрозы, похвальбы и предложения сделать какое-либо зло”) [11, p. 49].

În textul *Articolului militar* deja întîlnim structurarea intenției în două părți componente. Una dintre ele cuprindea dorința subiectului de a obține un rezultat, exprimată în anumite acțiuni; aceasta era manifestarea de voință a subiectului. Alta reprezenta un cumul de activitate mentală, formarea scopului subiectiv al acțiunii viitoare, care apoi s-a exprimat în voința subiectului.

Ideea că intenția constă din conștiință și voință a fost consolidată în legislația ulterioară, în special în *Legea penală* din anul 1903, care a devenit rezultatul a aproape două decenii de lucru al comisiei în frunte cu eminentul jurist N. Tağanțev. *Legea penală* conținea o definiție generală a intenției, care putea fi de două tipuri: directă și indirectă. În definiția intenției se indica doar momentul volitiv. Cu toate acestea, în raționamentele ce însoțeau *Legea* a fost subliniat faptul că comiterea intenționată a infracțiunii are loc numai în prezența ambelor elemente: conștiinței și voinței [42, p. 330]. Vinovatul poate voi doar ceea ce este acoperit de conștiința lui. Aici “conștiința” se înțelege ca raportul dintre rezultatul obiectiv cu cel presupus (pus în gînd). Adică conștiința implică previziunea rezultatului așteptat de subiect. Criteriul de distincție între intenția directă și cea indirectă este atitudinea reflectată, în primul rînd, în mintea subiectului față de rezultatul acțiunilor sale. Subiectul poate dori sau admite conștient doar ceea ce capătă o formă definită, percepută de conștiință.

Particularitatea de formare a intenției constă în faptul că inițial are loc procesul de gîndire, pentru

² *Codul* a fost pregătit cu participarea activă a lui Petru I și a reflectat ideile avansate ale dreptului din Europa de Vest din acele timpuri. Prin natura sa, *Articolul militar* era un cod militar-juridic și inițial era destinat pentru a fi utilizat în armată. Cu toate acestea, din diferite motive, el a fost răspîndit pe larg în viața civilă. *Articolul militar* nu a fost doar un cod, ci și un act de interpretare și comentare. Explicațiile sînt efectuate în general prin aducerea de exemple specifice.

concretizarea scopului subiectiv, și numai apoi, “pornind” de la acest scop, subiectul alege calea de realizare a lui. “Esența oricărei fapte ilicite este determinată de intenție, adică de calea pe care a ales-o pentru sine persoana vinovată” [42, p. 334]. Intenția se prezintă ca expresia concentrată a conștiinței și voinței subiectului, îndreptate spre obținerea rezultatului prin săvârșirea actului criminal. Dorința, scopul și motivul nu sînt criminale în sine. Conceptul de “criminalitate” poate fi utilizat numai cu privire la intenție, adică alegerea variantei de comportament. Aceasta din urmă determină criminalitatea faptei [11, p. 49].

Pentru anii ‘20 ai secolului trecut este caracteristic faptul că în manualele de drept penal din această perioadă vinovăția era văzută ca motiv pentru răspundere și înțeleasă ca un șir de factori mentali pe care-i posedă persoana, care au condus la condamnarea ei. Astfel, E. Nemirovski, în lucrarea sa *Principiile de bază ale dreptului penal*, a remarcat că “starea de spirit criminală (...) este conținutul vinovăției (...); în acest sens înțelegerea vinovăției ca sentiment criminal ar trebui să aducă beneficii substanțiale: dacă actele criminale își păstrează valoarea lor, acest punct de vedere transferă centrul de greutate în determinarea gradului de vinovăție asupra raportului acestui episod față de particularitățile generale ale personalității infractorului. În așa fel, se deschide un domeniu vast pentru îndeplinirea sarcinilor de prevenție specială și, în același timp, pedeapsa rămîne o sancțiune echitabilă pentru vinovăție” [28, p. 190-191, 197-198].

Un alt om de știință, B. Poznîșev, în cartea sa *Principiile de bază ale științei dreptului penal* din anul 1912, a scris că vinovăția este “o stare de spirit manifestată de subiect, în care acesta acționează într-un mod criminal, conștient sau cel puțin fiind în măsură să înțeleagă caracterul penal al comportamentului său, și aflîndu-se în astfel de circumstanțe că s-ar putea abține de acest comportament, dacă nu ar avea nedezvoltate sentimentele și concepțiile care s-ar opune ultimului (...) În

noțiunea de vinovăție pot fi distinse două elemente: cel pozitiv, care constă în starea de spirit cunoscută care provoacă modul de activitate criminal (acțiune sau inacțiune), și cel negativ, care constă în faptul că subiectul nu a suprimat această stare de spirit, fiind capabil să o facă (...)” [33, p. 266-267].

Apreciind această perioadă din știința dreptului penal, A. Gertsenzon a remarcat faptul că “unii criminologi sovietici se înșelau cu bună-credință în căutarea specificului dreptului sovietic, ei îl vedeau în respingerea principiului vinovăției ca motiv al răspunderii, în respingerea pedepsei și înlocuirea acesteia cu măsurile de protecție socială” [16, p. 78].

Trăsătura caracteristică etapei a doua de dezvoltare a acestei doctrine (anii ‘30 ai secolului trecut) a fost negarea unei definiții comune a vinovăției și acceptarea intenției și neglijenței ca condiții pentru răspunderea penală. În legislația din această perioadă nu a existat niciun concept al vinovăției. Cu toate acestea, într-o serie de legi publicate se formula definiția de intenție și neglijență (de exemplu, în articolul 12 p. c din *Principiile directive*, anul 1919 [3, p. 95]; în articolul 6 din *Principiile de bază ale legislației penale*, 1924 [3, p. 122]; în art. 9 al CP al RSSB, anul 1928 [12, art. 9], în articolul 3 din *Bazele legislației penale a URSS și a republicilor sovietice*, 1958 [15, art. 3], precum și în alte legi).

Un neajuns al acestei perioade de dezvoltare a fost lipsa unei definiții comune a vinovăției în literatura de specialitate și în legislație.

O trăsătură caracteristică a etapei a treia de dezvoltare a teoriei despre vinovăție (sfîrșitul anilor ‘40 – începutul anilor ‘50 ai secolului trecut) este faptul că în literatura de specialitate începe să fie analizat conceptul de vinovăție ca noțiune generică de intenție și neglijență și motivele răspunderii. Primul om de știință sovietic care în activitatea sa a abordat problema conceptului estimativ al vinovăției a fost N. Durmanov. El a scris că “vinovăția este o categorie estimativă care nu are nimic în comun cu stabilirea unui fapt complet

obiectiv, dacă persoana dată este cauza acestui rezultat” [17, p. 52].

Asemenea opinii au fost expuse mai amplu de către un alt om de știință sovietic, B. Utevski, în lucrarea sa *Vinovăția în dreptul penal sovietic*. El a scris că noțiunea de vinovăție ca motiv general pentru răspunderea penală include următoarele caracteristici:

1. Prezența unui cumul de circumstanțe subiective și obiective ce caracterizează inculpatul, crima comisă de el, consecințele, condițiile și motivele de comitere a infracțiunii.

2. Aprecierea socială (morală și politică) negativă din partea statului socialist a tuturor acestor circumstanțe.

3. Convingerea instanței de judecată sovietice că acțiunile inculpatului pe baza acestei aprecieri ar trebui să atragă după sine răspunderea penală a inculpatului, și nu o altă răspundere (administrativă, disciplinară, civilă).

Astfel, vinovăția ca motiv general de răspundere penală este un cumul de circumstanțe care merită, în opinia instanței, apreciere socială (morală și politică) negativă din partea statului socialist și care necesită răspunderea penală a inculpatului. Această definiție arată că noțiunea de vinovăție ca motiv general de răspundere penală este mai largă decît noțiunea de vinovăție ca latura subiectivă a componenței infracțiunii, deoarece prezența celei din urmă este doar una dintre circumstanțele cuprinse de conceptul de vinovăție ca motiv general de răspundere penală și servește drept obiect al aprecierii publice din partea instanței, la rînd cu alte circumstanțe” [39, p. 103-104].

În lucrarea cercetătoarei T. Sergheeva *Probleme de culpabilitate/vină (виновность) și vinovăție (вина) în practica Curții Supreme a URSS în cauze penale* (1950) a fost prezentată într-o formă puțin diferită aceeași doctrină privind vinovăția, care a fost dezvoltată de B. Utevski. T. Sergheeva, la fel ca și B. Utevski, a examinat conceptul de vinovăție ca motiv general de răspundere penală (numindu-l cu termenul “culpabilitate” /vină) și vinovăția ca motiv subiectiv al răspunderii pena-

le (numind-o cu termenul “vinovăție”) [35, p. 111-112].

Concepția lui B. Utevski și T. Sergheeva despre vinovăție ca categorie estimativă în literatură a primit numele de “teoria de apreciere a culpabilității”. Prevederile principale ale acestui concept au fost criticate dur în presa juridică și cea publică. Astfel, B. Mankovski, în articolul *Legalitatea sovietică socialistă și conceptul de vinovăție în dreptul penal*, a scris că înțelegerea estimativă a vinovăției a creat incertitudine totală în soluționarea problemei de a decide când instanța de judecată ar trebui să recunoască o persoană vinovată de comiterea infracțiunii. Aceasta puneă părerea instanței mai presus de cerințele directe ale legii. Conform conceptului estimativ al vinovăției, instanța de judecată nu află dacă există sau nu în realitate vinovăția persoanei în infracțiunea ce i se incriminează, ci creează prin aprecierea sa negativă vinovăția persoanei de comiterea crimei. “Hipertrofia vinovăției, ba sub forma unei noțiuni largi de vinovăție, ba sub forma de culpabilitate, conduce la identificarea vinovăției cu răspunderea penală, la denaturarea directă a principiilor legalității sovietice socialiste. Din punct de vedere metodologic, aceste teorii sînt o expresie a metodologiei neokantiene” [25, p. 12-23; 24, p. 45-54].

Aceleași critici ale dispozițiilor conceptului menționat al vinovăției au fost expuse și de alți oameni de știință (M. Schneider în recenzie la cartea lui B. Utevski *Vinovăția în dreptul penal sovietic* [40, p. 81-89]; M. Merkușev în recenzie la cartea lui T. Sergheeva *Probleme de culpabilitate și vinovăție în practica Curții Supreme a URSS în cauzele penale* [26, p. 75; 27, p. 65]; A. Piontkovski în articolul *Împotriva perversiunii noțiunii de vinovăție în dreptul penal socialist* [31, p. 8-22] și altele).

Rezultatele discuției despre vinovăție au fost cuprinse într-un editorial intitulat *Despre situația și sarcinile științei de drept penal sovietic* în revista “Statul sovietic și legea”, nr. 2 din 1955. În articol se menționa că discuția despre vinovăție ce a avut loc a arătat eroa-

rea teoretică și prejudiciul practic pentru consolidarea legitimității concepției estimative a vinovăției. Se sublinia că vinovăția este o atitudine mentală a unei persoane față de fapta sa socialmente periculoasă comisă în formă de intenție sau neglijență. Fără acest moment psihologic nu există vinovăție. Vinovăția este concept social-politic. Dreptul penal recunoaște intenția și neglijența ca fiind forme de vinovăție numai atunci cînd acestea sînt exprimate în fapte îndreptate împotriva sistemului sovietic sau încalcă ordinea de drept socialistă [29, p. 96; 32, p. 338].

În anii următori, în toate manualele și materialele didactice publicate, la caracterizarea vinovăției era menționat conținutul său psihologic și social-politic [5, p. 313-314; 6, p. 137; 7, p. 125; 8, p. 167-169; 9, p. 152-154; 10, p. 145-148; 4, p. 78].

În această perioadă văd lumina tiparului o serie de monografii cu privire la aspectul subiectiv al faptei: V. Kiricenko. *Valoarea erorii în dreptul penal sovietic* (1952); G. Matveev. *Vinovăția în dreptul civil sovietic* (1955); V. Makașvili. *Răspunderea penală pentru neglijență* (1957); V. Volkov. *Problemele voînței și răspunderea penală* (1965); K. Tihonov. *Aspectul subiectiv al infracțiunii* (1967); I. Filaiovski. *Atitudinea social-psihologică a subiectului față de infracțiune* (1970); G. Zlobin, B. Nikiforov. *Intenția și formele ei* (1972); P. Dagele și D. Kottov. *Aspectul subiectiv al infracțiunii și stabilirea lui* (1974); P. Dagele și R. Miheev. *Fundamentele teoretice ale stabilirii vinovăției* (1975); I. Demidov. *Valoarea socială și aprecierea în dreptul penal* (1975); P. Dagele. *Neglijența. Probleme de drept penal și criminologice* (1977); A. Rarog. *Teoria generală a vinovăției în dreptul penal* (1980) și altele.

Aceste cercetări ale oamenilor de știință sovietici au avut un rol important în procesul de studiere a naturii vinovăției în dreptul penal. Treptat, în literatura de specialitate a devenit tot mai frecventă abordarea în care vinovăția în dreptul penal a fost văzută ca o atitudine negativă a subiectului față de interesele societății protejate de legea penală și încălcate

de el, exprimată în fapta socialmente periculoasă comisă de el.

La comiterea unei infracțiuni intenționate, vinovăția a fost tratată ca conștientizare a persoanei că ea atentează asupra valorilor publice sau individuale și le cauzează prejudicii. În cazul comiterii faptei din neglijență, vinovăția era examinată reieșind din situația în care subiectul nu este conștient de acest lucru, în pofida atitudinii neglijente sau insuficient de grijului față de valorile societății.

În literatura de specialitate din acea perioadă, mulți oameni de știință au interpretat conținutul vinovăției sub diferite aspecte. Din punct de vedere mintal, ei au definit vinovăția ca o atitudine intelectuală și volitivă a subiectului față de fapta comisă de el. Din punct de vedere social-psihologic, vinovăția era caracterizată ca o atitudine negativă, disprețuitoare sau insuficient de grijulie față de valorile de bază ale societății. Din punct de vedere juridic, vinovăția era prezentată ca o combinație formulată exhaustiv de legislator a proceselor intelectuale și volitive în mintea subiectului în legătură cu comiterea actului ilegal.

În ultima perioadă, în presa națională din Rusia pot fi găsite publicații menite să revizuiască ideile preconcepționate despre vinovăție. Unii autori propun ca vinovăția să fie examinată din două perspective: ca un concept generic de intenție și neglijență și ca motiv de răspundere penală; alții – ca atitudine mentală a persoanei față de atacul comis de ea, care merită o apreciere negativă din partea societății și a statului. Între aceste propuneri există diferențe. Cu toate acestea, pentru ambele poziții este comună revizuirea ideilor preconcepționate despre vinovăție și încercarea de a reinvia într-un fel sau altul teoria estimativă a vinovăției.

Savantul rus A. Skliarov a propus ca vinovăția să fie examinată nu ca o atitudine mentală a persoanei față de atacul socialmente-periculos săvârșit de ea, ci ca evaluarea dată de instanța de judecată indicilor subiectivi ai faptei ilicite. El a scris că “vinovăția este aprecierea gradului de conștientizare de către persoană a faptului că acțiunile (inacțiunile)

sale încalcă regulile general acceptate de conduită sau că ea neglijează măsurile de precauție în procesul comiterii acțiunilor (inacțiunilor) care pot afecta alte persoane, și a gradului de intuire a ei a existenței posibilității unei astfel de preziviumi de cauzare a prejudiciului intereselor ocrotite de legea penală” [22, p. 29-30; 37, p. 74].

După cum am menționat deja, un dezavantaj semnificativ al teoriei estimative este că, în conformitate cu această concepție, vinovăția este examinată ca un concept generic de intenție și neglijență, precum și ca temei pentru răspunderea penală. Vinovăția ca temei pentru răspunderea penală este înțeleasă ca totalitate a circumstanțelor care, potrivit instanței, merită apreciere negativă din partea statului. Ca urmare a acestei abordări are loc respingerea concepției tradiționale a temeiului de răspundere penală ca atac vinovat al autorului în formă de: faptă finită; pregătire pentru act; complicitate în act. În această situație, conceptul de vinovăție este transferat din atitudinea mentală a unei persoane față de fapta sa în aprecierea negativă subiectivă a circumstanțelor faptei comise. Toate acestea deschid calea pentru discreționarea amplă a instanței de judecată și pentru o anumită respingere a principiului imputării subiective în cadrul examinării cauzelor penale.

În contradicție cu cele expuse, conceptul psihologic dezvoltat pe parcursul multor ani în dreptul penal intern obligă instanța să stabilească atitudinea reală a persoanei față de fapte și consecințele survenite, dar nu să stabilească vinovăția la propria discreție. Reieșind din aceasta, oricare consecințe, indiferent de cât de grave pot fi, în cazul în care au fost provocate nevinovat nu pot fi imputate persoanei și nu pot servi drept temei pentru tragerea ei la răspundere penală.

Definiția legală a vinovăției este garanția menținerii conceptului psihologic de vinovăție existent de zeci de ani în jurisprudență și dominant în știința dreptului penal împotriva încercărilor de a-l revizui.

Concluzii. Concepția psihologică a vinovăției implică două

elemente: psihologic și sociopsihologic. Sub aspect *psihologic*, vinovăția este o anumită atitudine intelectuală și volitivă a subiectului față de fapta săvârșită de el și de consecințele acesteia. Sub aspect *sociopsihologic*, vinovăția este atitudinea negativă (tipică pentru intenție) sau neglijență sau insuficient de atentă (tipică pentru neglijență) față de valorile sociale de bază, manifestate în atacul concret. Aceste două elemente formează conținutul vinovăției. Esența este conținutul interior al obiectului care poate fi găsit în formele exterioare ale existenței sale. În acest sens, este legitim de a vorbi în anumite contexte despre esența psihologică și sociopsihologică a vinovăției.

Referințe bibliografice

1. A. Mariș. Evoluția conceptelor și a reglementărilor cu privire la vinovăția penală. AȘM, Univ. de Stat "Alec Russo". Fac. Drept. Catedra Drept public. Bălți: S. n., 2005, 288 p.
2. A. Smochină. Istoria universală a statului și dreptului (epoca antică și medievală). Chișinău: "Tipografia Centrală", 2002, 219 p.
3. Cod de legi al RSFSR, 1920. Nr. 16.
4. Dreptul penal al RSSB. Partea Generală. Minsk, 1978.
5. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1960.
6. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1962.
7. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1964.
8. Dreptul penal. Partea generală. Moscova, 1969.
9. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1972.
10. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1974.
11. G. F. Telnicer. Vinovăția în dreptul rusesc: aspecte generale teoretice și istorice. Teza de doctor, Samara, 2004, 235 p.
12. Legi și decrete ale Guvernului Muncitorilor și Țăranilor din RSS Belarus. 12 noiembrie 1928, nr. 30.
13. V. Dal. Dicționar explicativ al limbii ruse: în 4 vol. Vol. 2. Moscova, 1978.
14. Богдановский А. Развитие понятий о преступлении и наказании. М., 1857, 151 с.
15. Ведомости Верховного Совета СССР: ст. 6. 1959, № 1, 156 с.
16. Герцензон А.А. и др. Пути развития науки уголовного права за 30 лет. В: Советское государство и право, 1947, № 11, с. 78. Цит. по кн.: В.Н. Кудрявцев и др. Уголовное право. История юридической науки. М., 1978, 496 с.
17. Дурманов Н.Д. Общие основания учения о причинной связи в уголовном праве. В: Вопросы уголовного права. М., 1945.
18. Есипов В.В. Очерк русского уголовного права: Часть общая: Преступления и преступники. Наказание и наказуемые. М., 1904, 645 с.
19. И. Исаев. История государства и права России. Москва: Изд. «Юристъ», 2000, 797 с.
20. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права: Часть общая. СПб., 1882, 972 с.
21. Лохвицкий А. В. Курс русского уголовного права. СПб., 1867, 714 с.
22. Лунеев В.В. Субъективное вменение. В: Уголовное право: новые идеи. М., 1994, 60 с.
23. Маньковский Б.С. Вопросы вины в советском уголовном праве. В: Советское государство и право, 1951, № 10.
24. Маньковский Б.С. Проблема ответственности в уголовном праве. М., 1949, 320 с.
25. Маньковский Б.С. Советская социалистическая законность и понятие вины в уголовном праве. В: Социалистическая законность, 1951, № 5, 65 с.
26. Меркушев М.Н. Рецензия на книгу Б.С. Утевского "Вина в советском уголовном праве". В: Советское государство и право, 1951, № 7, с. 74-78.
27. Меркушев М.Н. Рецензия на книгу Т.Л. Сергеевой "Вопросы виновности и вины в практике Верховного Суда СССР". М.: Советская книга, 1951.
28. Немировский Э.Я. Основные начала уголовного права. Одесса, 1917, 657 с.
29. О состоянии и задачах науки советского уголовного права: редакционная статья. В: Советское государство и право, 1955, № 2. Цит. по: В.Н. Кудрявцев и др. Уголовное право. История юридической науки. М., 1978, 342 с.
30. Отечественное законодательство XIX-XV веков. В 2 ч. Под ред. О.К. Чистякова. Ч. 2. М., 1999, 464 с.
31. Пионтковский А.А. Против извращения понятия вины по социалистическому уголовному праву. В: Социалистическая законность, 1952, № 2.
32. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М., 1961, 666 с.
33. Познышев С.В. Основные начала науки уголовного права. Часть Общая. М., 1912, 668 с.
34. Сайто К. Японское уголовное право. В: Современное зарубежное уголовное право. Том второй. Аргентина. Дания. Япония. Югославия. М., 1957.
35. Сергеева Т.Л. Вопросы виновности и вины в практике Верховного Суда СССР по уголовным делам. М., 1950, 180 с.
36. Сергеевич В. Лекции и исследования по древней истории русского права. СПб., 1903, 674 с.
37. Скляр С. Проблемы определения понятия вины в уголовном праве России. В: Уголовное право, 2003, № 2.
38. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. В 2-х т. Т. I. М., 1994, 380 с.
39. Утевский Б.С. Вина в советском уголовном праве. М., 1950, 320 с.
40. Шнейдер М.А. Рецензия на книгу Б.С. Утевского «Вина в советском уголовном праве». В: Социалистическая законность, 1951, № 2.
41. Юшков С.В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. М., 1949, 544 с.
42. Уголовное уложение 1903 года. СПб., 350 с.